

Even uw aandacht...

Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.

Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.

Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van boekjes voor opvoering beslist.

Veel leesplezier!

NORMA '44

Een toneelspel

door

1880

Dacia Maraini

Vertaling Karel Beullens

Toneelfonds J. Janssens – Antwerpen
2016
Nr.2256

DE AUTEUR

Dacia Maraini wordt in 1936 in Firenze geboren. Haar beide ouders zijn kunstzinnig en zeer liberaal. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt de hele familie in een Japans concentratiekamp geïnterneerd, waarin ze drie jaar verblijven.

In 1962 verschijnt Maraini's eerste roman *La vacanza* met een voorwoord van Alberto Moravia, die een tijdje haar levensgezel wordt.

Dacia Maraini houdt zich voornamelijk met de situatie van de vrouw in de maatschappij bezig. Zo sticht ze het 'Teatro della Maddalena', een vrouwen theater. Ook in haar werk duikt dit thema voortdurend op, bijvoorbeeld in *Memorie di una ladra* (roman, 1972), *Donne mie* (dichtbundel, 1974) en *Norma '44* (theaterstuk, 1986).

PERSONAGES

SARA : Norma; gedeporteerde, ongeveer veertig jaar oud.

LIDIA : Adalgisa; gedeporteerde, ongeveer vijfentwintig jaar oud.

KARL HOFFMANN : officier van de SS; Pollione.

E E R S T E B E D R I J F

(Kapitein Karl Hoffmann zit met zijn rug naar het publiek en luistert naar Norma op een grammofoonplaat. Hij rookt een sigaret en in de lichtkegel die van boven op hem valt, is de stijgende hemelsblauwe rook te zien. Een beeld van extatische ingetogenheid.

Een stem in de coulissen roept hem voortdurend in het Duits.)

STEM : Hauptmann Hoffmann! Hauptmann Hoffmann! Sie sind vom Oberst gewünscht!

(Karl schudt met zijn lichaam. Hij staat op, doet de spot uit en zet de grammofoon af. Onverwacht is te zien dat we in een armzalige barak zijn. En van buiten komen brutale stemmen, het gezang van een dronken vrouw, het geluid van marcherende voetstappen, bevelen die gebruld worden, een schot. We zijn in een nazi-concentratiekamp. Karl lijkt er zich plots pijnlijk van bewust te worden en luistert even naar de stemmen. Dan schikt hij zijn haar en, nadat hij woedend tegen een stoel heeft geschopt, gaat hij naar buiten.

De kamer blijft leeg. Even later wordt een deur geopend en met geweld een vrouw binnengeduwd. Ze is geblinddoekt en haar handen zijn vastgebonden op haar rug. Zij ziet er bang uit, maar men begrijpt ook dat ze zich met lef overeind houdt. Het is Sara. Ze gaat tot vooraan op de scène en begint te spreken, denkend dat ze haar beul tegenover zich heeft. In werkelijkheid is ze alleen.)

SARA : Sara Di Nola. Stamboeknummer 5383981. Sara Di Nola. Stamboeknummer 5383981.

(Stilte. Sara verwacht iets, dat iemand haar antwoordt, of haar slaat. Dan hoort ze een slag op de deur en angstig begint ze te ratelen.)

SARA : Sara Di Nola. 5383981... 5383981... Lading nummer 622. Uit Italië. Niets te verklaren. ...Sara Di Nola. Moeder Spaanse. Geboren te Malaga. 2 december 1910. Niets te verklaren. Al twee keer gefolterd... niets te verklaren...

(Stilte. De deur gaat open. Karl komt binnen. Sara luistert naar de voetstappen die dichterbij komen. Het zijn de stappen van een man met typische SS-laarzen. Sara verwacht een stem, een slag. Vervolgens, alsof ze de stilte niet verdragen kan, begint ze weer haastig... Intussen bekijkt Karl haar nieuwsgierig en in stilte.)

SARA : Mijn vader, ik heb het al gezegd, ik weet niet waar hij is... In Mathausen misschien. Hij was in elk geval niet bij mij in de bergen. Hij zat thuis oude muziek te kopiëren toen ze hem hebben opgepakt. Ook mijn zus, die twaalf is. Ook mijn zus.... misschien ook zij in Mathausen... Ze is twaalf... Mijn vader was oude muziek aan het kopiëren... mijn vader was oude muziek aan het...

Karl, die rond Sara is gelopen, blijft nu voor haar staan. Met een vriendelijk gebaar haalt hij de blinddoek weg.)

KARL : *(bijna tot zichzelf)* De zangeres...

SARA : Sara. Di Nola. 5383981... Uit Italië... 5383981...

KARL : U stond alleen te praten...

SARA : Ze vragen me altijd dezelfde dingen. Wat wilt u van me?

KARL : Al zo toegetakeld... wandluizen... blauwe plekken... bloedkorsten... En toch bent u nog niet lang hier. En die brandwonden van sigaretten? U hoeft het niet te zeggen... ik herken de hand van vriend Gustav Luther. Uw nagels heeft hij nochtans gespaard...
(hij neemt haar handen en bekijkt ze met aandacht)

SARA : Als jullie me willen folteren, doe het dan meteen. Ik haat het wanneer dingen aanslepen.

KARL : Wat een arrogantie!

SARA : Waarom maken jullie niet voort?

KARL : Ik ben niet hier om u te folteren, maar om u een muzikaal project voor te stellen.

SARA : Wat voor gemene trucs zijn jullie nu weer aan het uitdenken?

KARL : U bent een gedetineerde. En u vertrouwt uw bewakers niet. Heel juist. Ook ik zou ze niet vertrouwen. Maar toevallig ben ik hier om u te helpen.

SARA : Ik wil niet geholpen worden. Door u.

KARL : Weet u wat schoonheid is, Sara? Het enige dat in staat is het water van de stompzinnigheid in de wijn van de intelligentie te veranderen.

SARA : Ik begrijp u niet.

KARL : We hebben in het kamp een orkest van Polen. Een prachtorkest. De dirigent is een Russische Kapo zonder tanden. Een fenomeen. We hebben ook een kinderkoor. En een tijdje geleden hebben we ook een pianoduo gehad dat recht uit Amsterdam kwam. U hebt nooit onze concerten bijgewoond... Ik zou u aanraden het wel te doen... De schoonheid, Sara, is dit: "Vergeten dat de wereld ook hier in zijn strikken van aarde zoveel schepselen vasthoudt. De schoonheid is me gunstig gezind... ze staat me deze dromen toe"... Zo zegt Goethe het.

SARA : Je laat ze spelen en nadien, wanneer je het beu bent, gooi je ze in de gaskamers.

KARL : Ik, nederig, mislukt musicus uit Bremen, nu onwaardig officier van de SS in dit concentratiekamp, hou me met die muzikale activiteiten bezig.

SARA : Ik zou de muziek kunnen haten, omdat jullie er van houden.

KARL : Kolonel Saidler is te weten gekomen dat in het kamp twee Italiaanse zangeressen zijn aangekomen. Hij wil jullie opera horen zingen.

SARA : Ik ben geen operazangeres.

KARL : Laat me uw stem horen.

SARA : Ik zong in het theater. Ik ben een actrice.

KARL : Probeer!

(Sara zingt een stukje, maar ze stopt halfweg met een gebroken stem.)

KARL : Wat is er met uw stem gebeurd?

SARA : Kapot.

KARL : U moet zich concentreren, Sara. U moet aan de muziek denken. De doden daarbuiten bestaan niet. Luister even!

(Karl legt de plaat van Norma op. Men hoort de stem van Norma die met kracht uitbarst. Eerste bedrijf, scène 4a.)

NORMA :

Io nei volumi arcani	In de geheime boeken
Leggo del ciel: in pagine	van de hemel lees ik: op
di morte	pagina's des doods
Della superba Roma è scritto	staat de naam van het
il nome...	hooghartige Rome geschreven...
Ella un giorno morrà: ma non	Het zal op een dag sterven:
per voi.	maar niet door jullie.
Morrà pei vizi suoi,	Het zal sterven, verteerd door
Qual consunta morrà. L'ora	zijn eigen verdorvenheid.
aspettate,	Wacht het uur af,
L'ora fatal che compia il	het fatale uur dat de godde-
gran decreto	lijke wilsbeschikking vervult.
Pace v'intimo...e il sacro	Vrede beveel ik jullie...en de
vischio io mieto.	heilige maretak snij ik.

(Karl onderbreekt het gezang door de naald van de plaat te halen.)

KARL : Hebt u gehoord hoe deze stem zweeft? Weet u wie dit is?

SARA : Cigna¹ *(of een andere zangeres)*

KARL : Nee, wie is het die hier over oorlog spreekt?

SARA : Norma.

KARL : Inderdaad, Norma. "Della superba Roma in pagine di morte, è scritto il nome. Ella un giorno cadrà, ma non per voi (Van het hooghartige Rome op pagina's des doods, staat de naam geschreven.

¹ Gina Cigna, Italiaanse sopraan, begon haar carrière in 1927. In 1947 begon ze een zangschool in Milaan.

Het zal op een dag vallen, maar niet door jullie)"... Wat een stem! U bent de juiste persoon om dit dramatisch personage te verpersoonlijken: ogen van vuur, majestueuze gebaren, harde mond, neerbuigend en trots... U zal Norma zijn. Voor kolonel Saidler. Voor mij. Voor het kamp. De behoefte aan schoonheid jaagt ons de dood in. En u kan ons die schoonheid geven, Sara.

SARA : Ook jullie zullen vallen. En wij zullen het niet zijn die jullie laten vallen. Maar andere arenden van de andere kant van de oceaan.

KARL : Perfect! U zit al tot uw nek in het personage. Op deze plaats van dagelijkse gruwelen gebeuren soms ook mirakels.

SARA : En... met wie zou ik moeten zingen?

KARL : Met... *(neemt een blaadje en leest)* ...met Lidia Cantù, de andere Italiaanse, die na u is aangekomen. Kent u haar?

SARA : Walgelijke trucs... waarom vermoorden jullie ons niet meteen in plaats van dit stomme kat-en-muis-spelletje te spelen?

KARL : Hebt u iets tegen muizen?

SARA : Ze zijn in elk geval sympathieker dan u.

KARL : De barakken zitten er vol mee. Ze slagen er in het brood uit de handen van de gedetineerden te stelen. Uiterst intelligente dieren. Ze weten wanneer iemand te zwak is om te reageren. Hebt u ze nog niet gezien?

SARA : Wat wilt u van mij?

KARL : Uw stem.

SARA : Ik heb geen stem meer.

KARL : Dan... een geveinsde stem. Uw présence op het toneel. Kunt u toneel spelen?

SARA : Het is mijn beroep.

KARL : Dan zal u toneel spelen, imiteren, veinzen. U zal zich inleven. Niets meer en niets anders dan wat een normale theaterregisseur u zou vragen.

SARA : En wanneer stuurt u me naar de gaskamers, voor of na de opvoeringen?

KARL : Luister, Sara! *(Karl gaat de plaat weer opzetten.)* Begin uw rol te leren...

("Casta Diva" barst los.)

NORMA :

Casta Diva, che inargenti
Queste sacre antiche piante

A noi volgi il bel sembiante
Senza nube e senza vel.

Kuise Godin, die deze heilige
oude bomen in het zilver laat
baden,
wend naar ons uw schoon gelaat
zonder wolkenfloers en zonder
sluier.

(Er wordt op de deur geklopt. Karl zet de plaat af. De deur gaat open en een vrouw met het uniform van een gedeporteerde komt binnen, de klompen aan de voeten.)

KARL : Kom, kom hier...

(Lidia komt aarzelend dichterbij.)

KARL : Norma, mag ik u voorstellen: Adalgisa. Omhels elkaar.

(De twee vrouwen omhelzen elkaar in een wanhopige omarming, als in een ogenblik van verlossing in de spanning en angst. Het is de omarming van de solidariteit en de herkenning.)

KARL : Zo is het genoeg. Ik heb niet gezegd aan elkaar te kleven. Enkel een omhelzing van erkenning. De twee belangrijkste personages van het stuk. De twee rivaales. De een zal de ander vermoorden. Maar met liefde. Er is zoveel liefde in deze opera. Om er heel je buik mee te vullen.

LIDIA : Wat moeten we doen?

KARL : Ik heb het al aan Sara uitgelegd. We moeten Norma opvoeren. Voor het plezier van kolonel Saidler, die van Italiaanse muziek houdt, maar vooral van het lyrisch melodrama. En in het bijzonder van Vincenzo Bellini. Ik geloof dat hij op bedevaart is geweest naar Catania om het huis te zien waar hij is geboren. Een man met Arische trekken, zegt men: groot, blond...

LIDIA : Ik... in Norma?

KARL : Bent u geen zangeres?

LIDIA : In het cabaret.

KARL : Dat regelen we wel. Wel zullen ons laten bijstaan door de grammofoonplaat. Bovendien wil Saidler een illusie. Hij gruwelt van de werkelijkheid.

LIDIA : *(tevreden, omdat ze denkt dat ze al gered is)* Kan ik u iets laten horen?

SARA : De moed zakt je wel meteen in de schoenen. En als het eens een valstrik was?

LIDIA : Zwijg, jij onheilsprofetes! Je staat daar zo stram, alsof je een bezemsteel hebt ingeslikt. De hele dag zie ik alleen maar smoelwerken zoals het jouwe: zwart, uitgemergeld, vuil. Ik ben dat zat.

KARL : Lidia, u hebt gelijk. Ook moordenaars hebben hun voorkeur. Ze hebben een zwak voor opgewekte mensen.

(Lidia steunt met een duidelijk uitdagende houding op de stoel van Karl en begint met een zoetgevooisde stem Lili Marlene te zingen.)

KARL : *(onderbreekt haar)* Stop, stop. Het is niet die onzin die de kolonel wil.

LIDIA : Ik kan ook iets anders zingen. De Lustige Weduwe? Wel? Of "Lagrima amara napoletana" (bittere Napolitaanse tranen). Of ook Zerlina...

KARL : Nee, nee... alstublieft zeg. Kolonel Saidler houdt niet van Mozart. Hij vindt hem een "vrijmetselaar zonder ruggegraat". Zo zegt hij. Hij houdt ook niet van Bach. Hij noemt hem "kapelmeestertje met kleinburgerlijke gevoelens". Hij is voor de glorie van het melodrama. Bloemen, tranen, passie en dood. Bovendien hield ook Wagner van Bellini. Hij verafschuwde Verdi, maar hij hield van "die wonderbare Siciliaan met apollinisch temperament".

LIDIA : Goed... Norma... waarom niet? Ik kan alles.

KARL : *(halfluid zingend)*

"Meco all'altar di Venere

Era Adalgisa in Roma,
Cinta di bende candide,
Sparsa di fior la testa...

(Met mij aan het altaar van Venus stond Adalgisa in Rome, met sneeuwwitte sluiers omhangen, het hoofd bedekt met bloemen)"

We zullen haar sneeuwwitte sluiers moeten omhangen... we zullen haar lokken met bloemen moeten bedekken.

LIDIA : En wanneer beginnen we?

KARL : Nu meteen. Of morgen. De tijd telt hier niet. Of telt teveel. Het interessante aan deze plek is dat niks zichzelf blijft. Haat verandert in liefde, liefde in pest. Het heden slaat om in verleden, het verleden wordt plots de bloem van de toekomst. Een kostbaar experiment..., dat "met zijn tippen in de toekomst staat...", zoals onze kolonel het zegt.

SARA : Een toekomst van slagers, kapitein Hoffmann.

KARL : U bent dogmatisch, Sara. U gebruikt morele categorieën alsof het de tafels van vermenigvuldiging zijn. Maar misschien lijkt u daarom op Norma. Norma was zo. Een fantastische druïde-priesteres, overtuigd van haar gelijk.

LIDIA : Ik ken de geschiedenis van Norma niet, kapitein Hoffmann. Wie is Adalgisa?

KARL : Kolonel Saidler zou dat een perversie vinden: een Italiaanse die de geschiedenis van Norma niet kent. Zoals een jood die de geschiedenis van Mozes niet zou kennen.

SARA : Het is een sentimenteel verhaal; erg banaal: de veroveraar die verliefd wordt op de veroverde... het slachtoffer van de beul en de beul van het slachtoffer. Romantische fantasieën zonder grondslag.

KARL : De Romeinen veroveren Gallië. Norma, dochter van Oroveso, priesteres van de Druïden, wordt verliefd op Pollione, proconsul van Rome in Gallië.

LIDIA : En wie zal Pollione spelen?

KARL : Ik.

SARA : Sinds wanneer mengt de SS zich met de gevangenen? Is niet elk contact, zelfs mondeling, verboden?

KARL : Wij zijn de uitzondering op de regel waarnaar u verwijst.

LIDIA : En Pollione wordt verliefd op Norma?

KARL : *(steeds licht ironisch, didactisch, afstandelijk)* Hij wordt verliefd, ja. Maar in het geheim. Norma heeft geloften van kuisheid afgelegd. Niemand mag het weten. Wat zouden haar mensen er bijvoorbeeld van denken? Verliefd worden op wie men eigenlijk zou moeten vermoorden... ook voor Pollione is het verraad. Maar de liefde, zoals Vergilius zegt, overwint alles... *Omnia vincit amor*. Is het niet zo?

LIDIA : En Adalgisa?

KARL : Adalgisa... Door de wetten van de geometrie van de liefde, die ook Goethe zo dierbaar waren, wordt ook Adalgisa verliefd op Pollione.

LIDIA : *(kinderlijk, meelevend, echt geïnteresseerd)* En wordt Pollione verliefd op Adalgisa?

KARL : Pollione wordt verliefd op Adalgisa, helaas ja. En het zal zijn ondergang worden.

LIDIA : En wat doet hij, vertelt hij het Norma?

KARL : Hij vertelt het Norma niet. Omdat hij er bang voor is. Of omdat hij nog altijd van haar houdt. Dat is onduidelijk. Hij besluit om met Adalgisa te ontsnappen. Maar Norma ontdekt het bedrog. En het ziet er naar uit dat ze hen wil aangeven...

LIDIA : Geeft ze hen aan of niet?

SARA : Het is een flauw verhaal.

KARL : *(antwoordt Lidia)* Zo lijkt het, tot op het allerlaatste moment, wanneer ze onverwacht zichzelf aangeeft.

LIDIA : En Pollione?

KARL : In de opwinding van het gevaar gaat Pollione opnieuw van haar houden en besluit met haar te sterven. "*Troppo tardi t'ho conosciuta... Sublime donna io t'ho perduta.. (Te laat heb ik je gekend... Edele vrouw, ik heb je verloren)*"

SARA : Een niemendalletje.

KARL : We zullen het defaitisme van Sara moeten overwinnen. Dat zal niet gemakkelijk zijn. Wat zegt u ervan, Lidia?

LIDIA : Maar zullen jullie ons wat meer te eten geven? Die soep van warm water waarin drie boontjes drijven, is lachwekkend.

KARL : Jullie zullen meer eten als jullie goed werken. Dat spreekt voor zich.

SARA : Ze zullen denken dat we spionnen zijn... Een betere behandeling krijgen hier alleen de spionnen en de Kapo.

KARL : Ze zullen niks denken. Wat moeten de doden denken?

SARA : Ze leven meer dan ik.

KARL : Hebt u hun ogen gezien? De dood woont erin, ook als ze nog leven. Weet u wat de gemiddelde levensverwachting in het kamp is? Drie maanden. Wie leeft, ziet in de ander de weerspiegeling van zijn eigen dood. En probeert er niet naar te kijken.

LIDIA : Hij biedt ons een uitweg aan, Sara. Je zou hem moeten bedanken.

SARA : Ik vertrouw het niet.

KARL : Norma zou het niet vertrouwen. Net zoals u. En ook Medea zou het niet vertrouwen. Niet toevallig heeft Bellini haar een mes in de hand gelegd en haar over haar twee kinderen laten buigen - merk op: twee, net zoals die van Medea en Jason - en dat met de intentie hen in hun slaap te doorboren.

SARA : Verschuil u niet achter legendes, kapitein Hoffmann. U slaagt er niet in om u te verbergen.

(een stem van buiten roept de kapitein.)

STEM: Hauptmann Hoffmann, Hauptmann!...

KARL : Ik moet gaan. Leer jullie rol van buiten. Ik kom terug. Ik zal eten voor jullie meebrengen.

(Karl gaat naar buiten. De twee vrouwen blijven alleen achter.)

SARA : Het is een truc. Het is een onnozele truc. Ze doen dat altijd zo. Ze vinden het plezierig je een rad voor de ogen te draaien. Wanneer ze zien dat je vertrouwen krijgt, je weer begint te hopen, dan slaan ze met des te meer plezier toe.

LIDIA : Je vergist je. Ik voel dat het echt is deze keer. Die man is anders dan de andere SS-ers. Zie je niet dat hij zich slecht in zijn vel voelt? Hij houdt niet van het beroep van beul. Hij zoekt

iets dat hem eruit trekt... en dit is een gelegenheid, voor hem, voor ons.

SARA : Ik geloof er niet in. Ik ben hier al langer dan jij, Lidia.

LIDIA : Maar laten we het proberen. Wat kost het ons? We hebben niks te verliezen.

SARA : Ik heb gezien hoe een vrouw huilend haar kind vasthield. Een SS-er glimlachte naar haar. Hij kalmeerde haar en zei haar: "Nu ga je een douche nemen om de luizen te verwijderen. Je zit er vol mee. Het kind, kijk, dat leg ik in de armen van deze blonde vrouw, zij is verpleegster. Ze zal het wassen en verzorgen. Wanneer je uit de douche komt, zullen we het teruggeven." De vrouw is samen met de andere vrouwen rustig in de douche gegaan. De bewakers blokkeerden de deuren. Ze lieten het gas naar binnen stromen. In een paar minuten waren ze allemaal dood. En het kind kwam een ogenblik later op de stapel lijken terecht, afgemaakt met een pistoolschot.

LIDIA : Niet aan denken, Sara. Niet aan denken. De gedachte slaat op de pijn zoals een tong op een rotte tand. Maar de pijn gaat er niet door weg. De pijn blijft. Die moet je in slaap wiegen. Die moet je afleiden.

SARA : Het is een truc, Lidia. Zodra je lacht, slachten ze je af. Dat is hun techniek.

(Karl komt weer binnen met twee sneden brood en een grote, tovenaarsblauwe cape.)

KARL : Ik heb alleen maar dit gevonden... En dit... *(Hij maakt een brede zwaai, zodat de cape helemaal openvalt)* Voor Norma. De cape van de koningin.

ADALGISA : En voor mij niks?

KARL : We zullen andere kostuums vinden. Prachtige. Dat beloof ik. Het schouwspel moet volledig zijn.

(Karl gaat naar de grammofoon. Hij start de plaat op het eerste bedrijf, derde scène. Het koor kondigt de aankomst van Norma aan.)

KARL : *(Citeert, nog altijd een beetje ironisch en droevig)*

"Norma viene: le cinge la chioma
La verbena ai misteri sacrata;
In sua man come luna falcata
L'aurea falce diffonde splendor.

(Norma komt: haar lokken omgord door de aan de mysteries gewijde verbena; In haar hand als een maanschijf straalt de glans van de gouden sikkel)"

Sara, u komt naar buiten van daar, en wandelt in mijn richting...
(Sara gehoorzaamt tegen haar zin.) Vooruit... loop zwieriger, koninklijker...

"Ella viene; e la stella di Roma
Sbigottita si copre d'un velo

(Zij komt; en de ster van Rome hult zich ontsteld in een sluier)"...

U moet met uw pracht verblinden... u moet alles rondom uzelf doorzichtig en bleek laten worden... U moet betoveren... *(Karl haalt de cape en legt die op haar schouders. Norma wordt echt koninklijk.)*

"L'ampio mantel druidico
come un vapor l'ingombra

(De brede druïdenmantel omhult haar als een nevel)"...

(Tegen Lidia) Steek die spot aan alstublieft. Richt hem op Sara. Snel!

(Lidia doet het. Het theatraal effect is er onmiddellijk. Norma begint zich in haar rol in te leven.)

KARL : En zing nu!

SARA : Ik kan het niet.

KARL : Zing!

(Met tegenzin gehoorzaamt ze en volgt de zang van de plaat met haar stem. Naarmate ze zingt wordt haar deelname evidentier).

Spargi in terra quella pace
Che regnar tu fai nel ciel.

Strooi op aarde die vrede uit
die gij in de hemel laat
heer sen.

(Intussen gaat Karl aan haar voeten liggen. Wanneer het lied uit is, haasten hij en Lidia zich om haar te omhelzen en met kussen te bedekken. Sara weet niet of ze verveeld of blij moet reageren. Tenslotte beantwoordt ze tevreden hun omhelzing, ook al is het duidelijk dat ze zich niet op haar gemak voelt. Lidia geeft haar het brood. Uitgehongerd bijt ze erin. De twee vrouwen eten al lachend, huilend en zich verslikkend. Karl bekijkt hen geamuseerd, terwijl hij opzij staat met een brandende sigaret.)

KARL : Vooruit nu, naar de barakken! Anders vilt Luther me levend. We zien elkaar morgen. Vooruit, vooruit...

(De twee vrouwen gaan naar buiten terwijl ze nog slikken en op de twee broodjes kauwen.)

KARL : Een ogenblikje! Sara, wacht even alstublieft.

(Sara stopt aan de deur. Karl loopt tot bij haar. Hij haalt de mantel van haar schouders, maar hij doet het erg traag en met gebaren die tederheid uitdrukken. Dan gaat Sara naar buiten. Hij blijft alleen achter en reciteert een gedicht.)

KARL : "Het oog fixeert verward het donkere pad
het kijkt achterom: de deur is gesloten".

"Wie zal je ooit kalmeren,
mijn bedroefd hart,
want je hebt teveel verloren..."

"Welke zegenbrengende dag verjaagt de nacht
en wekt mij uit de dodelijke slaap? Het is een feestdag
en in haar zoete armen hield de liefde mij vast"...